

OPODATKOWANIE POWIERNICZYCH CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Grzegorz Ufnal

OPODATKOWANIE POWIERNICZYCH CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Grzegorz Ufnal

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 1 stycznia 2023 r.

Recenzent

Dr hab. Agnieszka Olesińska, prof. UMK

Wydawca

Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący

Kinga Zając

Opracowanie redakcyjne

Magdalena Sokólska

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni[♥]

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8286-901-9

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Rozdział 1	
Pojęcie powiernictwa oraz typologia czynności powierniczych.....	23
1.1. Powiernictwo – ujęcie historyczne	23
1.2. Stosunki powiernicze w świetle prawa polskiego – zagadnienia ogólne	27
1.2.1. Uwagi wprowadzające	27
1.2.2. Przegląd doktrynalnych definicji powiernictwa	28
1.2.3. Strony stosunku powierniczego	36
1.2.4. Powstanie, treść, ustanie stosunku powierniczego	37
1.2.5. Dopuszczalność dokonywania czynności powierniczych	42
1.3. Typologia czynności powierniczych	47
1.3.1. Instytucje prawa prywatnego zbliżone do powiernictwa	47
1.3.2. Powiernicze czynności zabezpieczające	53
1.3.2.1. Przelew wierzytelności na zabezpieczenie....	53
1.3.2.2. Przewłaszczenie na zabezpieczenie	57
1.3.3. Zarząd powierniczy.....	66
1.3.3.1. Powiernicze przeniesienie akcji lub udziałów	71
1.3.3.2. Powiernicze zlecenie nabycia rzeczy	71

1.3.3.3. Zarządzanie zbiorowe prawami autorskimi i prawami pokrewnymi.....	72
1.3.3.4. Powierniczy zarząd przedsiębiorstwem.....	74
1.3.3.5. Przelew powierniczy w celu inkasa	75
1.3.3.6. Administratorzy zabezpieczeń.....	77
1.4. Podsumowanie	84

Rozdział 2

Skutki czynności powierniczych w podatku od towarów

i usług	87
2.1. Uwagi wprowadzające	87
2.2. Podstawowe cechy podatku od towarów i usług	88
2.2.1. Podatek od towarów i usług jako podatek zharmonizowany, znaczenie dyrektywy VAT oraz orzecznictwa TSUE	88
2.2.2. Cechy VAT w świetle orzecznictwa TSUE	89
2.2.3. Zasady wykładni przepisów regulujących podatek od towarów i usług	91
2.3. Czynności powiernicze nieopodatkowane podatkiem od towarów i usług	92
2.3.1. Zbycie przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części	93
2.3.2. Czynności niemogące być przedmiotem prawnie skutecznej umowy	96
2.3.3. Czynności nieodpłatne	96
2.3.4. Czynności wykonywane przez podmiot niebędący podatnikiem lub niewystępujący w charakterze podatnika w odniesieniu do danej czynności	97
2.3.5. Zbywanie akcji lub udziałów	98
2.4. Powiernicze czynności zabezpieczające w świetle regulacji podatku od towarów i usług	99
2.4.1. Czynności powiernicze zabezpieczające jako czynności opodatkowane.....	99
2.4.2. Powstanie obowiązku podatkowego.....	107

2.4.3. Podstawa opodatkowania podatkiem od towarów i usług w przypadku czynności powierniczych zabezpieczających	110
2.4.4. Problematyka związana ze statusem podatnika podatku od towarów i usług	115
2.5. Powiernicze czynności zarządcze	119
2.5.1. Zarząd powierniczy przedsiębiorstwem lub jego zorganizowaną częścią	122
2.5.2. Powiernicze przeniesienie akcji lub udziałów	125
2.5.3. Cesja wierzytelności w celu jej windykacji	126
2.5.4. Zlecenie powiernicze zakupu	131
2.5.5. Zbiorowe zarządzanie prawami autorskimi i prawami pokrewnymi	134
2.5.6. Działalność administratorów zabezpieczeń	137
2.6. Podsumowanie	139

Rozdział 3

Skutki podatkowe czynności powierniczych w podatkach

dochodowych	141
3.1. Podatki dochodowe – uwagi ogólne	144
3.2. Skutki czynności powierniczych zabezpieczających w podatkach dochodowych	148
3.2.1. Zagadnienia wstępne	148
3.2.2. Przychody uzyskane na podstawie umowy przewłaszczenia na zabezpieczenie w świetle regulacji ustawowej	149
3.2.3. Rozliczenia stron i ich konsekwencje podatkowe	163
3.2.4. Amortyzacja przewłaszczonych środków trwałych	169
3.2.5. Bieg terminu z art. 10 ust. 1 pkt 8 u.p.d.o.f.	172
3.3. Skutki czynności powierniczych zarządczych w podatkach dochodowych	173
3.4. Implementacja dyrektywy ATAD i <i>exit tax</i>	177
3.5. Podsumowanie	185

Rozdział 4**Skutki czynności powierniczych w pozostałych podatkach
oraz opłatach i daninach publicznych o zbliżonym**

charakterze.....	191
4.1. Uwagi ogólne	191
4.2. Opodatkowanie czynności powierniczych podatkiem od czynności cywilnoprawnych	192
4.2.1. Podatek od czynności cywilnoprawnych – zagadnienia ogólne.....	192
4.2.2. Zakres przedmiotowy i podmiotowy.....	192
4.2.3. Czynności powiernicze zabezpieczające.....	194
4.2.4. Czynności powiernicze typu zarządczego.....	196
4.3. Skutki podatkowe czynności powierniczych w podatku od nieruchomości.....	198
4.3.1. Podatek od nieruchomości – uwagi ogólne.....	198
4.3.2. Opodatkowanie podatkiem od nieruchomości w sytuacji przewłaszczenia na zabezpieczenie.....	204
4.3.3. Skutki czynności powierniczych zarządczych w podatku od nieruchomości	209
4.4. Skutki czynności powierniczych w podatku od środków transportowych.....	210
4.5. Skutki czynności powierniczych w podatku rolnym i leśnym.....	216
4.5.1. Zagadnienia ogólne	216
4.5.2. Skutki podatkowe czynności powierniczych w podatku rolnym i leśnym	220
4.6. Opłata z tytułu wzrostu wartości nieruchomości w związku z uchwaleniem miejscowego planu zagospodarowania albo jego zmianą (tzw. renta planistyczna) a czynności powiernicze.....	223
4.7. Opłata adiacencka w przypadku czynności powierniczych.....	232
4.8. Podsumowanie	236

Rozdział 5**Skutki czynności powierniczych w podatku od spadków**

i darowizn	239
5.1. Uwagi wprowadzające	239
5.2. Elementy konstrukcji podatku od spadków i darowizn	240
5.3. Opodatkowanie przysporzeń majątkowych uzyskiwanych przez strony czynności powierniczych podatkiem od spadków i darowizn	243
5.4. Podsumowanie	261

Rozdział 6**Opodatkowanie czynności powierniczych w wybranych**

państwach europejskich	265
6.1. Zagadnienia wstępne	265
6.2. Powiernictwo w krajach <i>common law</i> na przykładzie Irlandii	267
6.2.1. Rys historyczny	267
6.2.2. Konstrukcja trustu	268
6.2.3. Rodzaje trustów	271
6.2.4. Treść stosunku powierniczego	273
6.2.5. Prawa i obowiązki stron stosunku powierniczego....	276
6.2.6. Uprawnienia beneficjentów.....	279
6.2.7. Aspekty podatkowe trustów	280
6.2.7.1. <i>Capital Gains Tax</i> (CGT)	281
6.2.7.2. <i>Income Tax</i> (podatek dochodowy)	283
6.2.7.3. <i>Stamp Duty</i>	286
6.2.7.4. <i>Capital Acquisitions Tax</i> (CAT).....	286
6.2.7.5. <i>Discretionary Trust Tax</i> (DTT).....	288
6.2.7.6. <i>Value Added Tax</i> (VAT)	289
6.2.7.7. Ulgi i zwolnienia podatkowe.....	290
6.3. Powiernictwo w systemach mieszanych na przykładzie Szkocji.....	291
6.3.1. Rys historyczny i zagadnienia wstępne	291
6.3.2. Konstrukcja trustu	292
6.3.3. Aspekty podatkowe.....	300
6.3.3.1. <i>Value Added Tax</i> (VAT)	302
6.3.3.2. <i>Income Tax</i>	303

6.3.3.3. <i>Capital Gains Tax</i> (CGT)	305
6.3.3.4. <i>Inheritance Tax</i> (IHT)	306
6.3.3.5. <i>Land and Building Transaction Tax</i> (LBTT)	307
6.4. Powiernictwo w prawie niemieckim	308
6.4.1. Rys historyczny i geneza powiernictwa.....	308
6.4.2. Pojęcie powiernictwa w systemie prawnym	309
6.4.3. Treść stosunku powierniczego	312
6.4.4. Skutki powstania stosunku powiernictwa wobec osób trzecich.....	315
6.4.5. Skutki podatkowe związane z powiernictwem	318
6.5. Powiernictwo w międzynarodowych inicjatywach poświęconych harmonizacji prawa prywatnego	322
6.5.1. Konwencja haska o prawie właściwym dla trustów i ich uznawaniu	322
6.5.2. Zasady Europejskiego Prawa Trustów.....	325
6.5.3. Projekt Wspólnej Ramy Odniesienia – regulacje dotyczące trustu	327
6.6. Podsumowanie	329
Podsumowanie i wnioski	333
Bibliografia	351

WSTĘP

Oddaję do rąk czytelników opracowanie poświęcone analizie podatkowych skutków czynności prawnych powierniczych na gruncie prawa polskiego. Takie zarysowanie przedmiotu książki skutkuje szczególnym skupieniem uwagi na związkach prawa podatkowego z innymi gałęziami prawa, w szczególności prawem cywilnym. Przedmiotem refleksji są także instytucje prawne o charakterze powierniczym występujące w innych państwach oraz odnoszące się do nich regulacje podatkowe. Wzbogacenie perspektywy o rozwiązania zagraniczne ma na celu poszukiwanie inspiracji do ewentualnych nowych propozycji legislacyjnych. W związku z tym w opracowaniu można wyodrębnić trzy części: cywilnoprawną, prawnopodatkową oraz prawnoporównawczą.

Rosnąca dynamika i złożoność stosunków gospodarczych, w szczególności tych kredytowych, i różnych form ich zabezpieczenia sprawiają, że zwiększa się obecność czynności powierniczych w obrocie. Problematyka opodatkowania czynności powierniczych ma duże znaczenie dla praktyki. Wynika to z występujących w doktrynie, orzecznictwie sądów administracyjnych, a także praktyce działania organów administracji skarbowej rozbieżności stanowisk co do następstw podatkowych czynności powierniczych. Należy zwrócić uwagę na fakt zaledwie częściowej regulacji tej problematyki przez ustawodawcę oraz na trudności i kontrowersje związane z wykładnią istniejących przepisów. Brak regulacji instytucji powiernictwa w prawie cywilnym powoduje dodatkowe wyzwania. Określenie definicji i istotnych elementów wyróżniających czynności powiernicze jest efektem badań naukowych oraz działalności orzeczniczej sądów. Instytucja powiernictwa badana

z perspektywy prawa cywilnego doczekała się kilku monografii¹, jednak od czasu publikacji ostatniej z nich upłynęło już niemal 20 lat. Zasadne zatem wydaje się podsumowanie poglądów przedstawicieli nauki oraz aktualnego orzecznictwa w tym przedmiocie. Zagadnienia związane z opodatkowaniem czynności powierniczych były poruszane w piśmiennictwie jedynie fragmentarycznie i do tej pory nie doczekały się kompleksowego opracowania.

Punktem wyjścia rozważań zawartych w tej książce jest prawo cywilne i poszukiwanie satysfakcjonującej i użytecznej definicji czynności prawnych powierniczych. Jest to kwestia fundamentalna, jak wskazuje się bowiem w literaturze przedmiotu, instytucje prawa cywilnego dostarczają swoistego budulca dla hipotez norm prawa podatkowego². Dlatego też w pierwszej części opracowania podjęta została próba znalezienia odpowiedzi na następujące pytania:

- 1) Czy w polskim systemie prawnym w ogóle można mówić o powiernictwie i czynnościach prawnych powierniczych?
- 2) Jakie definicje czynności powierniczych funkcjonują? Czy wypracowane przez przedstawicieli nauki definicje znajdują zastosowanie w praktyce?

Ważnym elementem rozważań zawartych w tej części opracowania jest przegląd poglądów nauki na instytucję powiernictwa oraz analiza proponowanych definicji czynności powierniczych. Rozpatrywałem także historyczny już spór o dopuszczalność powiernictwa, w szczególności kontrowersje dotyczące możliwości przewłaszczenia na zabezpieczenie nieruchomości. Elementami badań są próba typologii czynności powierniczych oraz wyszczególnienie cech pozwalających zakwalifikować określoną czynność prawną jako czynność powierniczą. W tej części opracowania dokonano analizy poglądów nauki oraz stanowisk wyra-

---

¹ G. Tracz, F. Zoll, *Przewłaszczenie na zabezpieczenie. Praktyka, konstrukcja, dopuszczalność, przedmiot*, Kraków 1996; J. Gołaczyński, *Przewłaszczenie na zabezpieczenie*, Warszawa 2004; P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim na tle porównawczym*, Kraków 2005; R. Rykowski, *Pojęcie powiernictwa – konstrukcja prawna zarządu powierniczego*, Warszawa 2005.

² B. Brzeziński, *Prawo podatkowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, Toruń 2017, s. 375.

zonych w orzecznictwie odnoszących się do instytucji powiernictwa w polskim systemie prawa.

Rozważania zawarte w części pierwszej pozwoliły na przejście do części podatkowej. Czynności cywilnoprawne, w tym czynności powiernicze, mogą podlegać i zwykle podlegają opodatkowaniu. Przedmiotem opodatkowania są przecież określone czynności lub określone obiekty oraz powiązanie określonego zachowania podatnika względem tych obiektów³. Ustawodawca dąży do opodatkowania określonych wartości lub transferu wartości zachodzącego między uczestnikami obrotu, którzy korzystają z instrumentarium dostarczanego m.in. przez prawo cywilne. Czynności powiernicze, wykraczając poza klasyczny, kodeksowy katalog czynności cywilnoprawnych, stanowią szczególne wyzwanie z perspektywy podatkowej. Wydaje się, że jego geneza została uchwycona w definicji czynności powierniczych – jednej z najstarszych – sformułowanej przez A. Woltera, który wskazywał, że w ramach czynności powierniczej „jedna strona dokonuje na rzecz drugiej przysporzenia prawa w celu osiągnięcia celu gospodarczego, do jakiego prawo to w zasadzie nie jest potrzebne, druga zaś strona zobowiązuje się do niekorzystania z tego prawa w zakresie wykraczającym poza ten cel”⁴. Dysonans pomiędzy standardowym rozporządzeniem określonym prawem a ekonomicznym sensem wykorzystania tego prawa w czynnościach powierniczych, do którego to prawo zasadniczo nie jest potrzebne, powoduje problemy w przypisaniu występujących w obrocie stanów faktycznych do określonych norm prawnopodatkowych.

Wobec braku normatywnej definicji czynności powierniczych w ogóle lub też ich typów, takich jak przewłaszczenie na zabezpieczenie czy zarząd powierniczy, przy dokonywaniu oceny stanów faktycznych pod kątem podatkowym staje się niezbędne skorzystanie z definicji wypracowanych przez przedstawicieli nauki. Wykładnia przepisów prawa podatkowego w odniesieniu do czynności powierniczych ujawnia kolejny problem pojawiający się na styku prawa cywilnego i prawa podatkowego

---

³ A. Gomulowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2013, s. 114.

⁴ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 306–307.

związany z pojęciami występującymi w tych dwóch dziedzinach prawa. Pomimo użycia takich samych słów i nazw pojęcia występujące na gruncie prawa cywilnego i prawa podatkowego nie muszą być ze sobą tożsame. Dotykamy w ten sposób dyskusji nad autonomią pojęciową prawa podatkowego. W odniesieniu do powiernictwa, którego samo zdefiniowanie wywołuje problemy i spory pomiędzy cywilistami, kwestie podatkowe mogą i często wzbudzają jeszcze większe kontrowersje. W podatkowej części książki poszukuję odpowiedzi na pytanie, czy ustawodawca zauważa czynności powiernicze i czy ich skutki podatkowe zostały w jakikolwiek sposób uregulowane. Głównym celem prowadzonych badań było określenie, czy czynności prawne powiernicze są lub powinny być podatkowo neutralne w świetle przepisów regulujących różne daniny publiczne. Innymi słowy, czy na podstawie obowiązujących regulacji można sformułować ogólną zasadę neutralności podatkowej czynności powierniczych. W odniesieniu do konkretnych danin analizowane zagadnienia są podobne i koncentrują się wokół pytania, czy czynności powiernicze wywołują skutki podatkowe w tych podatkach, a jeśli tak, to jakie i w którym momencie. Przedmiotem badań będą także orzeczenia sądów administracyjnych oraz interpretacje indywidualne przepisów prawa podatkowego wydawane przez organy administracji skarbowej. Pytania, na które próbuję znaleźć odpowiedź, dotyczą spełniania przez regulację ustawową postulatu jasności prawa podatkowego i określoności obowiązków podatnika wynikających z zasady zaufania do państwa, a w konsekwencji – do stanowionego przez to państwo prawa podatkowego. Konfrontacja analizy obowiązujących unormowań z wymiarem praktycznym ich stosowania i rozumienia przez sądy oraz organy administracji publicznej pozwoli na przedstawienie propozycji ewentualnych modyfikacji.

Część podatkową opracowania otwierają uwagi na temat regulacji czynności powierniczych w części ogólnej polskiego prawa podatkowego. Następnie w kolejnych rozdziałach zostaną przeanalizowane skutki podatkowe czynności powierniczych w podatku od towarów i usług, podatkach dochodowych oraz pozostałych podatkach, opłatach i daniach publicznych o zbliżonym charakterze. Ze względu na podobieństwa konstrukcyjne oraz podobieństwa regulacji podatek dochodowy od osób fizycznych oraz podatek dochodowy od osób prawnych zostały

omówione łącznie w jednym rozdziale. Kolejny rozdział części podatkowej jest poświęcony pozostałym podatkom i opłatom o charakterze samorządowym. Analizowane będą następstwa podatkowe czynności powierniczych w podatku od czynności cywilnoprawnych, podatku od nieruchomości, podatku od środków transportowych, podatku rolnym oraz leśnym. Dodatkowo przedmiotem analizy będzie renta planistyczna, a także opłata adiacencka. Ostatni rozdział części podatkowej traktuje o podatku od spadków i darowizn i nieoczywistych wyzwaniach dotyczących opodatkowania czynności powierniczych tą daniną.

Główne hipotezy badawcze weryfikowane w części podatkowej są następujące: pomimo braku definicji normatywnej przedstawiciele doktryny wypracowali definicję użyteczną dla praktyki oraz znajdującą zastosowanie na gruncie prawa podatkowego. Czynności prawne powiernicze są co do zasady neutralne podatkowo w podatku od towarów i usług, w szczególności przewłaszczenie na zabezpieczenie nie stanowi dostawy w rozumieniu unormowań dotyczących tego podatku. Czynności prawne powiernicze typu zabezpieczającego oraz typu zarządczego nie stanowią czynności odpłatnej w rozumieniu tego pojęcia na gruncie podatku od towarów i usług. W przypadku czynności powierniczych zabezpieczających może w określonych okolicznościach dojść do dostawy i będzie to powodowało wiele konsekwencji prawnopodatkowych z powstaniem obowiązku podatkowego w podatku od towarów i usług włącznie. Czynności powiernicze są co do zasady neutralne w podatkach dochodowych. Regulacja art. 14 ust. 3 pkt 8 u.p.d.o.f. oraz analogicznie sformułowany przepis art. 12 ust. 4 pkt 13 u.p.d.o.p. są wadliwe. W aktualnym stanie prawnym w świetle ustaw podatkowych o podatku dochodowym od osób fizycznych i o podatku dochodowym od osób prawnych można mówić o autonomicznym i swoistym pojęciu – ostatecznym przeniesieniu własności na wierzyciela – które należy interpretować w oderwaniu od cywilnoprawnego przeniesienia prawa między podmiotami. Czynności powiernicze zabezpieczające nie powodują skutków podatkowych w podatku od czynności cywilnoprawnych. Weryfikowana będzie także hipoteza o neutralności podatkowej czynności powierniczych w pozostałych podatkach (podatku od nieruchomości, podatku rolnym, podatku leśnym oraz podatku od spadków i darowizn).

Ostatni rozdział opracowania ma charakter prawnoporównawczy. Przedmiotem porównania będą instytucje powiernicze w wybranych państwach europejskich oraz podejście do ich opodatkowania. Na reprezentanta tradycji prawnej *common law* wraz z kluczową instytucją trustu wybrałem Irlandię. Tradycyjnie anglosaski trust jest omawiany na przykładzie rozwiązań angielskich. Wyjście poza tę konwencję stanowi w moim zamyśle wartość dodaną. Przez wzgląd na uwarunkowania historyczne rozwój trustu irlandzkiego był do pewnego momentu ściśle związany z trustem angielskim. Od chwili uzyskania niepodległości rozwija się zupełnie niezależnie. Powiernictwo reprezentujące tzw. mieszane systemy prawne zostanie omówione na przykładzie Szkocji. Krajem reprezentującym kontynentalną tradycję prawa stanowionego wybranym do porównania instytucji powiernictwa są Niemcy. Celem analiz zawartych w tej części nie jest wyczerpujące przedstawienie systemów podatkowych i czynności powierniczych w wybranych krajach, lecz jedynie zarysowanie i przybliżenie stosowanych rozwiązań. Poczynione uwagi mają uzupełnić wywód dotyczący powiernictwa i opodatkowania czynności powierniczych, a jednocześnie ułatwić poszukiwanie inspiracji pozwalających na sformułowanie postulatów *de lege ferenda* na potrzeby polskiego systemu prawnego. Część prawnoporównawczą zamyka przegląd międzynarodowych inicjatyw i projektów mających służyć harmonizacji prawa prywatnego, a odnoszących się do czynności powierniczych. W części prawnoporównawczej opracowania będę używał, zgodnie z tradycyjnie przyjmowanym w literaturze podejściem⁵, terminologii oryginalnej, w języku danego kraju. Ze względów stylistycznych oraz dla utrzymania klarowności wywodu w odniesieniu do wszystkich krajów jako pojęcie ogólne i zbiorcze będzie używane zamiennie słowo „powiernictwo”. Dla określenia stron stosunku powierniczego będę używał pojęć: „powierzający”, „powiernik” oraz „beneficjent”. Składniki majątkowe stanowiące przedmiot powiernictwa będą określane jako „majątek powierniczy”.

W kończącym pracę podsumowaniu będę się starał odpowiedzieć na pytanie o zasadność wyodrębnienia czynności powierniczych i ich zdefiniowanie. Zweryfikuję także główną hipotezę badawczą zakładającą

---

⁵ P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim...*, s. 31.

możliwość sformułowania zasady podatkowej neutralności czynności powierniczych w świetle rozważań zawartych w poszczególnych rozdziałach. Ostatnim elementem książki są wnioski *de lege lata* oraz postulaty *de lege ferenda*.

W tym miejscu chciałbym wspomnieć o kilku fundamentalnych i kompleksowych opracowaniach dotyczących zagadnień czynności powierniczych. Jednym z nich jest praca P. Steca poświęcona powiernictwu w prawie polskim na tle porównawczym⁶. W odniesieniu do instytucji powiernictwa w polskim prawie cywilnym nie można pominąć prac G. Tracza i F. Zolla oraz J. Gołaczyńskiego poświęconych przewłaszczeniu na zabezpieczenie⁷ czy syntetycznego opracowania problematyki umów powierniczych autorstwa A. Kappesa w pracy zbiorowej pod redakcją W.J. Katnera⁸. Problematyką tą szeroko zajmowali się także R. Rykowski⁹ czy M. Zachariasiewicz¹⁰. W kontekście irlandzkiego prawa trustów i zasad *equity* należy zwrócić uwagę na wyczerpujące i niezwykle obszerne opracowanie H. Biehler¹¹. Zagadnienia opodatkowania czynności powierniczych, jak już wspomniałem, nie zostały kompleksowo opracowane, jednakże kwestie te poruszają w swoich pracach liczni autorzy. Należy zwrócić uwagę na wspólną pracę P. Marquardta, M. Stawińskiego i W. Goneta¹² oraz opracowanie E. Bobrus¹³.

Monografia jest zaktualizowaną i poprawioną wersją rozprawy doktorskiej, przygotowanej pod kierunkiem prof. ALK dr. hab. Artura Mudreckiego. Obrona rozprawy odbyła się w dniu 15.11.2021 r. w Kolegium Prawa Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie. Przygotowując

---

⁶ P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim...*

⁷ G. Tracz, F. Zoll, *Przewłaszczenie na zabezpieczenie. Praktyka...*; J. Gołaczyński, *Przewłaszczenie na...*

⁸ A. Kappes, *Umowy powiernicze [w:] System Prawa Prywatnego, t. 9, Prawo zobowiązań – umowy nienazwane*, red. W.J. Katner, Warszawa 2015.

⁹ R. Rykowski, *Pojęcie powiernictwa...*

¹⁰ M. Zachariasiewicz, *Trust i inne stosunki powiernicze w prawie porównawczym i prawie prywatnym międzynarodowym*, Katowice 2016.

¹¹ H. Biehler, *Equity and the Law of Trusts in Ireland*, Dublin 2016.

¹² P. Marquardt, M. Stawiński, W. Gonet, *Podatki w obrocie nieruchomościami w praktyce notarialnej*, Warszawa 2019.

¹³ E. Bobrus, *Opodatkowanie przeniesienia własności nieruchomości*, Warszawa 2012.

tekst monografii, skorzystałem z wnikliwych uwag recenzentów rozprawy doktorskiej: prof. dr. hab. Pawła Borszowskiego z Uniwersytetu Wrocławskiego oraz prof. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach dr. hab. Wojciecha Goneta. W tym miejscu chciałbym podziękować recenzentom za przedstawione uwagi, które pozwoliły mi spojrzeć na własną pracę z innej perspektywy, życzliwą krytykę oraz za słowa zachęty do publikacji tego opracowania. Szczególne podziękowania kieruję do promotora rozprawy doktorskiej, prof. ALK dr. hab. Artura Mudreckiego, za inspirację, motywację, wyrozumiałość i cierpliwość, którą wykazywał, roztaczając opiekę nad moimi zmaganiemiami naukowymi. Chciałbym również podziękować moim najbliższym, kolegom i współpracownikom oraz pracownikom Biura ds. Studiów Doktoranckich i Awansów Naukowych Akademii Leona Koźmińskiego, kibicujących mi i wspierających mnie podczas pracy, której zwieńczenie stanowi ta książka.

Stan prawny: 1 stycznia 2023 r.

Rozdział 1

POJĘCIE POWIERNICTWA ORAZ TYPOLOGIA CZYNNOŚCI POWIERNICZYCH

1.1. Powiernictwo – ujęcie historyczne

Zarysowanie genezy i historycznego rozwoju powiernictwa, a w szczególności powierniczych czynności prawnych, jest potrzebne do poznania dorobku różnych tradycji prawnych, do których sięga dzisiejsza doktryna prawa cywilnego, analizując to szerokie pojęcie. Historyczne uwarunkowania są źródłem aktualnego całej sprawy problemu, jak definiować powiernictwo.

Źródło powiernictwa, podobnie jak wielu innych instytucji prawa cywilnego, należy poszukiwać w prawie rzymskim¹. Prototypem umów o korzystanie z rzeczy cudzej była *fiducia cum amico contracta*. Rozwiązanie to opierało się na prywatnej, przyjacielskiej relacji pomiędzy stronami

---

¹ A. Szpunar, *O powierniczych czynnościach prawnych*, Rej. 1993/11; P. Stec, *O anglosaskim i kontynentalnym rozumieniu powiernictwa*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2003/I, s. 7 i n.; M. Zachariasiewicz, *Trust i inne stosunki powiernicze...*, s. 41; J. Gołaczyński, *Przewłaszczenie ruchomości na zabezpieczenie*, Rej. 1995/1; A. Doliwa, M. Pannert, *Powiernicze przeniesienie prawa podmiotowego a upadłość jednej ze stron stosunku powiernictwa*, M.Prawn. 2002/17; szersze omówienie rzymskiej fiducji jako źródła dzisiejszych kontynentalnych konstrukcji powierniczych zob. R. Rykowski, *Pojęcie powiernictwa...*, s. 174.

i wynikającym z niej zaufaniu (*fides*)². Sens czynności polegał na tym, że właściciel przenosił własność rzeczy ruchomej na powiernika, który po uczynieniu z niej stosownego użytku był zobowiązany przenieść ją zwrótnie na fiducjanta. W praktyce w ten sposób zabezpieczano majątek przed wierzycielami albo przenoszono zarząd majątkiem w przypadku dłuższych wyjazdów z Rzymu. Ciężar położony był na interes powierzającego, to jego interes był przyczyną czynności. Inaczej ciężar interesów rozkładał się w kolejnej instytucji, *fiducia cum creditore contracta*, która była zbliżona do dzisiejszego przewłaszczenia na zabezpieczenie. Jej celem była ochrona interesów wierzyciela. Dłużnik przenosił na wierzyciela własność rzeczy z zastrzeżeniem, że po spłacie długu wróci ona do niego³. Z czasem w umowach powierniczych pojawiło się dodatkowe zastrzeżenie, *pactum de distrahendo*, upoważniające wierzyciela do sprzedaży rzeczy i zaspokojenia swoich roszczeń z uzyskanej sumy. Już w czasach rzymskich pojawiło się zagadnienie, które przy przewłaszczeniu na zabezpieczenie powoduje problemy także dzisiaj. Jest nim skuteczna ochrona interesów powierzającego-dłużnika, zapewnienie mu możliwości dochodzenia wydania przewłaszczonej rzeczy w przypadku wykonania zabezpieczonego zobowiązania lub odszkodowania w przypadku jej utraty przez powiernika. Początkowo powierzający nie dysponował żadnym instrumentem ochrony swoich praw. Z czasem wykształciło się powództwo o wydanie/odszkodowanie w przypadku utraty rzeczy – *actio fiduciae directa*⁴. Instytucją prawa spadkowego odwołującą się do koncepcji powiernictwa był fideikomis. To rozwiązanie testamentowe, w którym spadkodawca polecał spadkobiercy wydanie określonych rzeczy będących składnikami masy spadkowej wskazanej osobie⁵, ufając dobrej woli spadkobiercy.

W prawie germańskim elementy powiernictwa (*Treuhand*) pojawiły się i rozwijały w stosunkach lennych. Powiernictwo pozwalało na rozwiązanie wielu praktycznych problemów powstających w relacjach senior – wasal lub w relacjach z osobami, które w ogóle nie mogły być

---

² A. Kappes, *Umowy powiernicze...*, s. 367.

³ P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim...*, s. 18.

⁴ P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim...*, s. 19.

⁵ W. Osuchowski, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1988, s. 339.

lennikami. Przykładem takiego rozwiązania praktycznego była umowa zawierana z lennikiem-zbywcą, który formalnie zatrzymywał prawa do ziemi jako *getrwer trager*, ale jednocześnie zezwalał nabywcy na korzystanie z niej jak właściciel (*behalten zu treuer Hand*). Możliwe było także przeniesienie ziemi na lennika-figuranta, co umożliwiało osobie trzeciej faktyczne korzystanie z gruntu⁶. Innym przykładem instytucji powierniczej funkcjonującej w średniowieczu jest *Salman/Treuhand*. W ramach tej instytucji osoba określana mianem *Salmannus* zarządzała majątkiem w interesie osób trzecich dla osiągnięcia celów, które nie były możliwe w ramach dostępnych prawnych rozwiązań⁷. W literaturze wskazuje się, że z niemieckiej tradycji prawnej wywodzi się także tzw. powiernictwo z upoważnienia (*Ermächtigungstreuhand*), określane czasem powiernictwem germańskim, w którym quasi-powiernik jest umocowany do wykonywania prawa, ale nie mamy do czynienia z jego przejściem na powiernika⁸.

Anglosaskim średniowiecznym odpowiednikiem trustu był *feoffment of uses*⁹. Istota tego rozwiązania polegała na przeniesieniu na zaufaną osobę majątku z takim zastrzeżeniem, że będzie ona nim władać w cudzym interesie. Uprawnionym, w którego interesie miało się odbywać władanie, mógł być sam powierzający lub osoba trzecia, wskazana w akcie powierzenia lub osobnym aktem. Umowa ta służyła przede wszystkim ochronie majątku rycerzy walczących na krucjatach podczas ich nieobecności w kraju. Celem było także zabezpieczenie żony i dzieci rycerza na wypadek jego śmierci – w ówczesnym systemie prawa spadkowego nie mieli oni żadnych innych zabezpieczeń. *Uses* służyły również jako sposób na obejście restrykcyjnych regulacji o primogeniturze; używano ich

---

⁶ P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim...*, s. 22–23.

⁷ C.H. van Rhee, *Trusts, trust-like concepts and ius commune*, „European Review of Private Law” 2000/3, s. 453–462.

⁸ A. Doliwa, *Zastępstwo pośrednie i powiernictwo*, M.Prawn. 2000/7, s. 457; podobnie P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim...*, s. 207, który określa tego typu konstrukcje „powiernictwem rzekomym”.

⁹ I. Gvelesiani, *In-depth Analysis of the Historical Terms Related to the Common Law „Trust”*, „Conference Journal”, 10th Edition of International Conference „Challenges of the Knowledge Society”, Bukareszt 2016; o alternatywnej genezie trustu w prawie kanonicznym lub germańskim C.H. van Rhee, *Trusts, trust-like concepts...*

także, by obchodzić zakaz tworzenia dóbr martwej ręki przynależnych korporacjom – zakaz ten wynikał ze Statutes of Mortmain¹⁰. Dobra te były wolne od danin publicznych, co nie było pożądanym rozwiązaniem z perspektywy monarszego skarbcza.

Uchwalona w 1535 r. ustawa Statutes of Uses, znosząca *uses*, to według niektórych autorów jeden z pierwszych aktów prawnych walczących z optymalizacją podatkową¹¹. Niektóre *uses* były wyjęte z zakresu przedmiotowego ustawy. Tworzone w różnych celach konstrukcje powiernicze z czasem zyskały nazwę *trusts*. Ewolucja i rozwój tej instytucji doprowadziły mieszkańców Wysp do tego samego problemu, z którym musieli się zmierzyć Rzymianie – ochrony interesów powierzającego. Sądownictwo królewskie, realizowane przez kanclerzy w ramach *law of equity*, przyczyniło się do wykształcenia zbioru reguł opartych na *equity*, rozumianej jako swoista słuszność czy sprawiedliwość mająca na celu skorygowanie niezadowolających rezultatów stosowania sztywnych norm *common law*. Rozstrzygnięcia te odnosiły się m.in. do przysługujących beneficjentowi praw, obowiązków powiernika oraz skuteczności umowy powierniczej względem osób trzecich. Stały się jednocześnie podstawą współczesnego *law of trusts*¹².

Najistotniejszą konstrukcją powierniczą w nowożytnej Europie były przez długi czas fideikomisy. Wywodziły się one ze wspomnianej wcześniej instytucji prawa rzymskiego i miały na celu zachowanie określonej części majątku w stanie nienaruszonym oraz przekazanie go następnym pokoleniom. W łagodniejszym wydaniu ograniczały swobodę spadkobiercy w dysponowaniu majątkiem spadkowym¹³. Rozwiązanie to, sprzyjające międzypokoleniowej akumulacji majątku i wzmacniające pozycję arystokracji jako warstwy posiadającej, zostało we Francji na skutek rewolucji zniesione. Niektórzy autorzy wskazują, że to właśnie rewolucję francuską i przykład wprowadzonych we Francji rozwiązań

¹⁰ P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim...*, s. 24.

¹¹ P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim...*

¹² Szerzej o historycznym rozwoju instytucji trustu i norm *equity* H. Biehler, *Equity and the Law...*, s. 1–7; M. Zachariasiewicz, *Trust i inne stosunki powiernicze...*, s. 31–38.

¹³ A. Kappes, *Umowy powiernicze...*, s. 367.

legislacyjnych należy winić za brak regulacji powiernictwa w wielu europejskich jurysdykcjach¹⁴. Na ziemiach polskich fideikomisy funkcjonowały jako ordynacje albo majoraty, a możliwość ich znoszenia została uchwalona dopiero w lipcu 1939 r. Ostateczna likwidacja fideikomisów nastąpiła na podstawie dekretu PKWN z 6.09.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej¹⁵.

1.2. Stosunki powiernicze w świetle prawa polskiego – zagadnienia ogólne

1.2.1. Uwagi wprowadzające

W polskim porządku prawnym pojęcie powiernictwa występuje od dawna, przy czym należy zauważyć, że jest tworem niemal wyłącznie doktryny i praktyki prawa. Odniesienia do czynności powierniczych w regulacjach ustawowych prawie nie występują¹⁶. W toku prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, która zakończyła swoje działanie w 2015 r., nie przygotowując projektu nowego kodeksu cywilnego, rozważano wprowadzenie regulacji kodeksowej umów powierniczych w całości lub przynajmniej czynności powierniczych zabezpieczających. W związku z tymi koncepcjami żywa przez pewien czas była dyskusja dotycząca zasadności takiej regulacji, jej zakresu oraz umiejscowienia

---

¹⁴ M. Gelter, G. Helleringer, *Fiduciary Principles in European Civil Law Systems*, „Law Working Paper” 2018/392, March 2018, s. 15, https://ecgi.global/sites/default/files/working_papers/documents/finalgelterhelleringer_0.pdf (dostęp: 28.10.2022 r.).

¹⁵ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 6.09.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 4 poz. 17).

¹⁶ Fragmentaryczna regulacja dotycząca przewłaszczenia na zabezpieczenie zawarta jest w art. 101 pr. bank., także w art. 387¹ k.c. czy w art. 70¹, 84 i 336 ustawy z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.). Kwestie związane z upadłością wykraczają poza zakres tego opracowania, ale doczekały się opracowań przedstawicieli doktryny; zob. m.in. J. Chyczewska, *Przewłaszczenie nieruchomości na zabezpieczenie w świetle prawa upadłościowego i naprawczego*, PPH 2008/2, s. 26 i n.; R. Adamus, *Upadłość a przewłaszczenie na zabezpieczenie. Komentarz*, Warszawa 2010. Nieliczne odwołania do powierniczych czynności prawnych pojawiają się w ustawodawstwie podatkowym i zostaną szerzej omówione w dalszej części tego opracowania.

Książka kompleksowo omawia podatkowe skutki powierniczych czynności prawnych, w tym istotę powiernictwa i jego warianty występujące w praktyce. Szczegółowo przedstawiono m.in.:

- czynności powiernicze zabezpieczające: przewłaszczenie na zabezpieczenie, cesję na zabezpieczenie,
- przykłady zarządu powierniczego: przelew powierniczy w celu inkasa, zarząd prawami autorskimi, ustanowienie administratora zastawu lub hipoteki,
- skutki czynności powierniczych w podatkach od towarów i usług, dochodowych, od czynności cywilnoprawnych, od nieruchomości, rolnym, leśnym, od środków transportowych oraz od spadków i darowizn,
- skutki tych czynności związane z tzw. rentą planistyczną i opłatą adiacencką.

W opracowaniu uwzględniono orzecznictwo oraz interpretacje indywidualne przepisów prawa podatkowego dotyczące problematyki opodatkowania czynności powierniczych. Zawarto w nim również propozycje zmian obowiązujących regulacji oraz uwagi prawnoporównawcze.

Publikacja przeznaczona jest dla doradców podatkowych, adwokatów, radców prawnych, sędziów, notariuszy, a także pracowników administracji, ekonomistów, księgowych, przedsiębiorców z branży finansowej (np. firmy windykacyjne, firmy pożyczkowe) oraz podmiotów świadczących usługi administratorów zabezpieczeń.

Grzegorz Ufnal – doktor nauk prawnych; od wielu lat doradza podmiotom rynku finansowego, w tym funduszom inwestycyjnym, w zakresie prawa podatkowego, zabezpieczeń wierzytelności oraz podatkowoprawnych konsekwencji obrotu nieruchomościami; autor publikacji poświęconych prawu podatkowemu.

WOLTERS KLUWER POLECA

**PRZEGLĄD
PODATKOWY**

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8286-901-9

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 139 ZŁ (W TYM 5% VAT)